

Salih Kesgin, Doç.Dr.

1981 yılında Sakarya'da doğdu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden (2003) ve Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden (2005) mezun oldu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde, "İlgili Hadisler Bağlamında Çeşitli İnanç Gruplarının Arap Yarımadasından Sürülmesi" konulu yüksek lisansını (2005), "Hadisin Tespit ve Değerlendirilmesinde Anlama Sorunu" başlıklı doktorasını (2012) tamamladı. 2018 yılında doçent oldu. Halen Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyesidir.



Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 639

İSAM Yayınları 175

İlmî Araştırmalar Dizisi 76

© Her hakkı mahfuzdur.

HADİSLERİ ANLAMA SORUNU

Salih Kesgin



TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)

tarafından yayına hazırlanmıştır.

İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul

Tel. 0216. 474 08 50

www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Bu kitap

İSAM Yönetim Kurulu'nun 19.04.2013 tarihli

ve 2013/07 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Kasım 2016

Üçüncü Basım: Mayıs 2021

ISBN 978-975-389-898-0



YAYIN MATBAACILIK TIC. İŞLETMESİ

Basım, Yayın ve Dağıtım

TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.

Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No: 11

Yenimahalle/Ankara

Tel. 0312. 354 91 31 (pbx) Faks. 0312. 354 91 32

bilgi@tdv.com.tr

Sertifika No. 48058

Kesgin, Salih

Hadisleri anlama sorunu / Salih Kesgin. - 3. bs. - Ankara : Türkiye
Diyanet Vakfı Yayınları, 2021.

302 s. ; 23,5 cm. - (Yayın No ; 639. İSAM Yayınları ; 175. İlmî Araştırmalar
Dizisi ; 76)

Dizin ve kaynakça var.

ISBN 978-975-389-898-0

İçindekiler

Kısaltmalar 11

Önsöz 13

Giriş

1. Araştırmanın Amaç ve Önemi 19
2. Araştırmanın Kapsam ve Yöntemi 24
3. Araştırmanın Kaynakları 25
 - 3.1. Genel Kaynaklar 25
 - 3.2. Konuya Özel Kaynaklar 27

Birinci Bölüm

KAVRAMSAL ve TEORİK ÇERÇEVE

- 1.1. *Tespit ve Değerlendirme* Kavramları 31
- 1.2. *Tespit ve Değerlendirmede Anlayan-Metin Etkileşimi* 36
 - 1.2.1. *Ön Anlama ve Ön Yargı* Kavramları 41
 - 1.2.2. *Ön Anlama ve Ön Yargının Tespit ve Değerlendirilmeye Etkisi* 43
- 1.3. *İhtilâfların Kaynağı Olarak Ön Anlama* 51

İkinci Bölüm

HADİS RİVAYETLERİNİN TESPİTİNDE ANLAMA SORUNU

- 2.1. Giriş 57
- 2.2. “Metnin Aktarım Üslûbu”ndan Kaynaklanan Anlama Farklılıkları ve Rivayetlerin Tespitine Etkisi 62
 - 2.2.1. Hadis Metinlerinde Dolaysız Aktarım 65

- 2.2.2. Hadis Metinlerinde Dolaylı Aktarım 71
- 2.2.3. “Sözün Kendisi”nden “Metindeki Söz”e Tespit Problemi 75
- 2.3. “Anlayan” Kaynaklı Anlama Farklılıkları
ve Rivayetlerin Tespitine Etkisi 82
 - 2.3.1. Rivayetlerin Tespitinde
Metinler Arası Okumanın Fonksiyonu 87
 - 2.3.2. Rivayetlerin Tespitinde Metin İçi Okumanın Fonksiyonu 98
 - 2.3.3. Rivayetlerin Tespitinde
Metin Üstü/Dışı Algıların Fonksiyonu 108
- 2.4. “Yöntem” Kaynaklı Anlama Farklılıkları
ve Rivayetlerin Tespitine Etkisi 125
 - 2.4.1. Rivayetlerin Tespitinde Senet
ve Metin Tetkikinin Benimsenmesi 127
 - 2.4.2. Rivayetlerin Tespitinde Akılın Öncelenmesi 134
 - 2.4.2.1. Erken Dönem Akılcı Yaklaşımlar
ve Rivayetlerin Tespiti 136
 - 2.4.2.2. Modern Dönemdeki Akılcı Yaklaşımlar
ve Rivayetlerin Tespiti 142
 - 2.4.2.2.1. Oryantalist İdeolojik Akıl
ve Rivayetlerin Tespiti 142
 - 2.4.2.2.2. Yenilikçi Eleştirel Akıl
ve Rivayetlerin Tespiti 154
 - 2.4.3. Rivayetlerin Tespitinde İrfani Bilginin Öncelenmesi 163
 - 2.4.3.1. Keşf ve İlham 164
 - 2.4.3.2. Rüya 165
 - 2.4.3.3. Keşf-İlham ve Rüya Yoluyla
Rivayetlerin Sıhhatinin Tespiti 166
 - 2.4.3.3.1. Şif Düşüncede İrfani Bilgi
ve Rivayetlerin Tespiti 167
 - 2.4.3.3.2. Tasavvufi Düşüncede İrfani Bilgi
ve Rivayetlerin Tespiti 171
- 2.5. Değerlendirme 175

Üçüncü Bölüm

**HADİS RİVAYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİNDE
ANLAMA SORUNU**

- 3.1. Giriş 181
 - 3.2. Bir Metin Olarak Hadis Rivayetleri 186
 - 3.2.1. Hadis Metninin Anlayan Karşısındaki Konumu 188
 - 3.2.2. Değerlendirme Sorununun Muhatabı Olarak Hadis Metni 190
 - 3.3. Hadislerin İlmî Amaçlarla Değerlendirilmesi 195
 - 3.3.1. Hukukî Bilgi Kaynağı Olarak Hadis Metinleri 196
 - 3.3.2. Tasavvufî Bilgi Kaynağı Olarak Hadis Metinleri 202
 - 3.3.3. Kelâmî Bilgi Kaynağı Olarak Hadis Metinleri 205
 - 3.3.4. Tefsir İlminin Bilgi Kaynağı Olarak Hadis Metinleri 210
 - 3.3.5. Tarihî Bilgi Kaynağı Olarak Hadis Metinleri 214
 - 3.4. Hadislerin Meşrulaştırma Amacıyla Değerlendirilmesi 221
 - 3.4.1. Sosyalist Düşünce ve Hadis Metinleri 223
 - 3.4.2. Komünist İdeoloji ve Hadis Metinleri 229
 - 3.4.3. Demokrasi-İslâm Tartışmaları ve Hadis Metinleri 236
 - 3.4.4. Milliyetçilik-İslâm Tartışmaları ve Hadis Metinleri 243
 - 3.5. Değerlendirme 250
- Genel Değerlendirme ve Sonuç 253**
- Kaynakça 259**
- Dizin 297**

Önsöz

Anlama sorununun tarihi, menşei itibariyle insanlık tarihi kadar eskidir. İnsanoğlunun yaratılışı gereği sahip olduğu fitrî özelliklerinin, bilgi birikiminin ve tecrübesinin kişiden kişiye değişiklik arzemesi, farklı anlamaları beşer tabiatının vazgeçilmez bir özelliği kılmaktadır. Hadis ilminin iki temel amacı olarak zikredebileceğimiz “bir hadisin Hz. Peygamber’e ait olup olmadığının tespiti” ve “ona ait olduğu belirlenen metnin, mânası anlaşılabilir, ihtiyaç duyulan yerde referans metin olarak istihdam edilmesi ve yorumlanması” da beşer olmamız gereğince anlama sorununun tezahür ettiği alanlardır.

İslâm tarihinin ilk dönemlerinden bugüne kadar, insanlığa Hz. Peygamber’in mesajını doğru bir şekilde ulaştırabilmek maksadıyla büyük emek sarfedilmiş, rivayetlerin Allah Resulüne aidiyetini belirleme hususunda ve sıhhati tespit edilen rivayetlerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Bununla birlikte, gerek rivayetlerin sıhhatinin tespitine dair oluşan muazzam literatür içerisinde, gerekse rivayetlerin farklı ilgiler eşliğinde istihdam edilmesini ifade eden değerlendirme sürecinde insan olmanın gerektirdiği fitriliğin bir sonucu olarak farklı anlama ve yorumlama üslûplarının benimsenmesi, anlama sorununun nihayete ermeyip devam etmesini temin etmiştir. Rivayetlerin tespit ve değerlendirilmesi ekseninde oluşan bu farklı anlamalar, tespit ve değerlendirme faaliyetinin de esasen anlama ve yorumlama eylemi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu husus bizi, hadis rivayetlerinin tespit ve değerlendirmesine etkisi açısından anlamamanın nasıl gerçekleştiği sorusunun cevabını aramaya ve anlama faaliyetinin belirleyici etkenleri olarak “ön anlama” ve “ön yargı”ların rivayetlerin tespit ve değerlendirilmesine etkisini incelemeye sevk etmektedir.

Bu araştırma, giriş ve sonuç kısımları hariç üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında çalışmanın önemi, yöntemi ve kaynakları hakkında bilgi verilirken, birinci bölümde tespit ve değerlendirme kavramlarından kastın ne olduğunun izah edilmesinin ardından, hadislerin tespitinde ve değerlendirilmesinde belirgin bir şekilde etkide bulunan, anlama sorununun etken öğeleri olarak *ön anlama* ve *ön yargı* kavramlarının mahiyetine dair açıklama yapılacaktır ve İslâm ilim geleneğinde rivayetler ekseninde şahit olunan ihtilâflarda anlayışın etkisi ele alınacaktır.

İkinci bölümde rivayetlerin sıhhatinin tespitinde anlama sorunu üzerinde durularak ön anlama ve ön yargıların tespit faaliyetindeki etkisinin değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda ilk olarak rivayetlerin naklediliş üslûbuna bağlı olarak oluşan ön anlamaların tespit faaliyetindeki etkisi irdelenecek, ardından “anlayan kaynaklı” ve “metodoloji kaynaklı” anlama farklılıkları başlıklarıyla rivayetlerin tespitinde anlama sorunu ele alınacaktır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde hadis metninin anlayan karşısındaki konumunun tartışılmasının ardından, farklı ilmi kaygılar taşıma sebebiyle oluşan anlam alanları üzerinden ve modern dönemde toplumsal karşılığı da olan bazı kavramlar ekseninde hadis metninin değerlendirilmesinde ön anlamaların ve ön yargıların etkisiyle şekillenen anlama sorunu ele alınacaktır.

Sonuç bölümünde ise elde edilen veriler ışığında, ön anlama ve ön yargıların, hadislerin tespit ve değerlendirilmesindeki etkisi değerlendirilerek araştırma sonucunda varılan kanaat zikredilecektir.

Elinizdeki kitap, 2011 yılında tamamladığımız “Hadisin Tespit ve Değerlendirilmesinde Anlama Sorunu” başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. Doktora çalışmalarım esnasında üzerimde emeği olan herkese şükranlarımı sunmakla birlikte özellikle çalışma konusunun belirlenmesi dahil olmak üzere araştırma boyunca yardımlarını ve yol göstericiliğini esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. Yavuz Ünal’a; bu çalışmayı baştan sona tetkik edip tenkit ve değerlendirmelerini ifade eden hocalarıma; bilhassa çalışma süresince rehberliğinden istifade ettiğim Prof. Dr. Burhanettin Tatar’a, değerli

önerileriyle çalışmanın olgunlaşmasına önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Erhan Yetik ve Prof. Dr. Nevzat Tartı'ya teşekkür etmeyi bir borç bilmekteyim.

Ayrıca doktora sürecinde Londra Üniversitesi'nde misafir araştırmacı olarak bulunmamıza imkân sağlayan Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığı'na ve bu süreç öncesinde çalışmalarımızı destekleyen İlim Yayma Vakfı'na şükranlarımı sunuyorum. Bununla birlikte kendi çalışmaları arasında bana zaman ayıran, metinlerimi okuyarak tavsiyelerini ifade etme nezaketini gösteren Doç. Dr. Muhittin Düzenli'ye teşekkür ediyorum. Son olarak eğitim hayatım boyunca maddî ve mânevî desteklerini benden esirgemeyen, üzerimde büyük emekleri olan anne-babama saygılarımı sunuyor ve bu çalışma hazırlanırken pek çok fedakârlıkta bulunan eşime ve çocuklarıma teşekkür ediyorum.

Tevfik Allah'tandır.

Salih Kesgin

Samsun 2015